

РЕЦЕНЗІЇ

ПОЕМА ПРО РОМАНТИЧНУ ЮНІСТЬ НАШОЇ ІСТОРІОГРАФІЇ

Данилюк Д. Д. Історична думка на Закарпатті епохи національного відродження (кінець XVIII – середина XIX ст.). – Ужгород: Інформаційно-видавничий центр ЗППО, 2009. – 400 с.

Побачила світ монографія Дмитра Данилюка “Історична думка на Закарпатті епохи національного відродження (кінець XVIII – середина XIX століття)”, присвячена “світлій пам’яті батьків Дмитра й Анни Данилюк, селян-трудолюбів, котрі так широко бажали синові здобути освіту”. Дана книжка є узагальненням мінімум шести попередніх публікацій, проміжним підсумком багаторічних досліджень закарпатського історіографа. У її першому розділі дається загальна характеристика епохи, у наступних семи розділах характеризується одинадцять наших будителів від А.Бачинського до О.Духновича. У додатках же розміщено сім історичних текстів І.Орлая, І.Фогарашія, Ю.Венеліна і О.Духновича, а також офіційні документи щодо подорожі Ю.Венеліна у Болгарію. Раніше вони були практично недоступні для масового читача, тепер же він сам може оцінити рівень названих авторів.

Насичене фактажем дослідження скупими строгими мазками відтворює доволі яскраву картину суспільної думки на Закарпатті, тогочасних ідейних зіткнень і різноголосся, подає колективний портрет наших будителів-істориків. На правому фланзі бачимо монументальну фігуру єпископа Андрія Бачинського, 200-річчя від дня смерті якого відзначатимемо наприкінці цього року. Тяжко переоцінити значення цього діяча для просвіти, більш того – для відродження нашого народу, зведеного до середини XVIII ст. на рівень етнографічної маси. Це фігура ренесансного масштабу, яка відіграла переломну роль в етнічній історії наших предків. Його ставка на загальну початкову освіту (відкрито школи практично у кожному селі) і підтримка найталановитіших юнаків для здобуття середньої і вищої освіти виявилася єдино правильною у тих умовах. Безпосередні наступники А.Бачинського, виховані ним самим, змогли продовжити його курс. Але подальші владика вже не завжди відповідали висоті свого сану і могли бути духовними вождями народу. Серед усього іншого А.Бачинський прекрасно розумів значення історичної пам’яті для збереження етнічної ідентичності, для тягlosti церковної традиції. Тому він став засновником величезної єпархіальної бібліотеки і архіву, котрий належним чином не опрацьовано і по сьогодні. Частково ці студії здійснює Д.Данилюк, показуючи

нам нові риси хрестоматійного образу.

Далі показане наступне покоління інтелектуалів, котрим так чи інакше протегував владика. Саме вони роблять перші спроби перейти від літописання, від фіксації історичних фактів до їхнього осмислення, тлумачення. Маємо на увазі Д.Бабілю, І.Пастелія, В.Довговича з його гостро полемічною етнографічною розвідкою, спрямованою на утвердження самотності своїх одноплемінників, їхнє право на гідне місце під сонцем. Фактично його етнографічний нарис став першою гучною декларацією закарпатських русинів на тему “І ми в Європі” – тим ціннішим, що був написаний членом-кореспондентом Угорської академії наук, визнаним у тодішньому науковому співтоваристві. Д.Данилюк розкриває, у дискусії з якими угорськими авторами формувалися погляди наших давніх істориків, що робить огляд більш драматичним, насичує його конкретними образами персонажів-протагоністів.

Особливу увагу приділено Йоаникію Базиловичу – авторові “Короткого нарису фундації Федора Корятовича”, першої друківаної історії Мукачівської єпархії. Оперта на численні грамоти монастирського архіву, які було перекопано короткими коментарями, ця праця задала тон усій подальшій закарпатській історіографії принаймні на століття, визначила її лапідарність, фактографічність, прив’язку усіх процесів до історико-церковного стержня. Автор називає Й.Базиловича “Геродотом угорських русинів”. Детально викладено видавничу історію його монографії – на основі збереженого в обласному архіві листування історика з цензурним відомством. Відтак детально охарактеризовано з численними посторінковими посиланнями саму працю у шести частинах (оправленими у два томи). Кожний том складається з трьох частин, кожна з яких друкувалася окремо, а вже потім опрацьовується у спільну шквіряну палітурку. Перший том містить гравюру з зображенням Ф.Корятовича на коні, інший – портрет А.Бачинського. Українською мовою цю працю перекладав Ю.Сак, але на сьогодні опубліковано лиш невеликий уривок перекладу – про Корятовича. Поштовхом до написання твору стала книга трансильванського єпископа Ігнація Баттяні “Церковні закони Угорського королівства”, що вийшла в місті Альба-Кароліна 1785

року. Пізніше М.Лучкай уточнив проблему авторства. Збірку документів, що лежить в її основі, уклав монах Мартин Рожняк. Єпископ купив її за 600 флоринів і видав під власним ім'ям.

І.Баттяні заперечував заснування Мукачівського монастиря князем Корятовичем, а відтак і давність церковної організації на Закарпатті. Звідси робився висновок про неправочинність існування окремої Мукачівської єпархії. При цьому автор посилався на грамоту Яноша Корвіна, видану в Мукачеві 1493 р., з якої випливали відсутність на той час монастиря, і єпископа в краї.

Наш єпископ А.Бачинський благословив Базиловича викласти на основі документів історію й обителі, й єпархії в цілому. Більш того, владику Андрій відкрив для дослідника єпархіальний архів, створив усі умови для роботи. В результаті копіткої праці з'явився твір, чийм завданням було підтвердити заснування Мукачівського монастиря Корятовичем, довести безпідставність заяв Баттяні і докладність грамоти Корвіна. Щодо останньої то врешті-решт доведено, що її підробив з корисливою метою мукачівський священник Фердинанд Лев 1725 р.

Перша книга "Короткого нарису" відкривається вступною статтею Якоба Фердинанда Міллера, викладача юридичної академії у Великому Вароді і окружного цензора. Той дає високу оцінку праці, оскільки тут вперше подано історію Мукачівського монастиря у зв'язку зі світською історією краю. Звертаючись до автора, цензор писав: "Ти дійсно найосвіченіша людина! Ти поставив новий і безсмертний пам'ятник угорської церковної історії. Ти, звичайно, є першим з усіх, кого я знаю, хто розпочав висвітлювати грецьку ієрархію в Угорщині та пристосував свою працю до смаку поточного століття, яке не дасть тобі, нащадку роду Корятовича, терновий вінець на підставі авторитету польських письменників, ти виступив проти будь-яких прихильників протилежної думки".

Структура твору досить складна. Перші п'ятнадцять сторінок присвячено постаті Корятовича. Далі розділ за розділом розглядається діяльність окремих єпископів, починаючи від Луки (1458 р.). Окремі розділи присвячено королівським та імператорським документам, що стосуються історії краю. Особливо докладний розділ 14 про єпископів Василя Тарасовича та Петра Партенія, з чийми іменами пов'язана Ужгородська унія. Друга частина першого тому починається оповіддю про Й.Камеліса, далі наводяться документи австрійського цісаря Леопольда I. У розділі 8 цієї частини знову докладно йдеться про Корятовича. Далі мовиться про єпископів Г.Бізанція, С.Ольшавського, Г.Блажовського. Третя частина присвячена

трьом єпископам М.Ольшавському, І.Брадачу, А.Бачинському.

Розглядаючи церковну історію краю, автор раз-у-раз робить відступи у давніші часи. Зокрема, він двічі торкається питання походження руського племені на Закарпатті – на с.74-75 першого тому і на с.1 – 6 другого. Тут однозначно стверджено його споконвічність на Закарпатті: "Руський народ із слов'янами, болгарами і сербами вже перед приходом сімох скіфських вождів у Паннонію зайняв частини Паннонії і мав своїх єпископів". Скіфами тут названо сім угорських племен, які привели вожді Олма і Арпад.

Базилович вважає, що руське населення краю прийняло християнство у візантійській версії від братів Кирила і Мефодія 867 р. і що ця віра панувала в Угорщині до XIII ст. Водночас автор підкреслює велику роль для нашого краю Києва, зокрема – князя Володимира: "Отже, цей святий Володимир був першим творцем нашого спасіння, який, бачачи нових вірників Христа, піднявши очі до неба, молився за них, кажучи: "Боже, що створив небо і землю, поглянь на цей новий народ, на свою нову спадщину. Господи, дозволи, прошу, щоб ці вірники тебе, справжнього Бога пізнали і боялися, зміцни їх у православної вірі, а мені ж, владику усіх, допоможи проти ворогів, які не вірують у тебе, і я, опираючись на твій захист, приборкаю їхню гордість".

Будучи греко-католицьким священником, Базилович ревно досліджує походження унії на Закарпатті. Він вважає, що тутзлучення грецького і римського різновидів християнства відбулося набагато раніше, ніж в інших землях – ще наприкінці діяльності Кирила і Мефодія. Проте спершу унія не була міцною, наші предки відійшли від неї 1050 р. і знову повернулися 1252 р. Дати особливо цікаві, оскільки ув'язують церковне життя нашого краю з цілою Київською Руссю. Перша приблизно співпадає з часом, коли київським митрополитом уперше став не грек, а руський священник Іларіон. Це призвело до значної перебудови церкви і ульком могло відгукнутися навіть за Карпатами. Друга дата співпадає з унією, яку уклав Данило Галицький з папою Римським.

Прийняття ж остаточної Ужгородської унії 1646 р. Базилович зумовлює трьома прагненнями руського духовенства: зберегти право самостійно обирати єпископа, мати самоврядність у церковних справах, відстояти традиційний грецький обряд. Цю унію спричинив наступ на православ'я з боку трансильванських князів. Водночас автор вказує, що унія впроваджувалася дуже повільно, а становище священників все одно лишалося тяжким.

У питанні про час заснування Мукачівського єпископства Базилович непослідовний. На одній сторінці він, посилаючись на

свідчення Ассемана (завіділом східних рукописів Ватиканської бібліотеки) і Папельраха, доводить, що дієцезія існувала ще до приходу угрів. Це дуже сумнівно. Іншасправа, що наш край міг підпорядковуватися Перемишльському єпископству, яке, дійсно, існувало ще до князи Володимира. На іншій же сторінці Базилович пише, що Мукачівське єпископство засновано королем Ласло II (1490 – 1516).

Постаті Корятовича присвячено перші 14 сторінок першого тому. При цьому Базилович опирався на трьох польських авторів. Це хроніст Мацей Стрийковський, ректор Віленської академії езуїт Войцех Коялович, що написав "Історію Литви" (1650), і польський історик XVII ст. з Км"янця-Подільського домініканець Симон Окольський. На думку Базиловича, Корятович був уніатом, а його перший прихід до Угорщини відбувся 1339 р., другий – 1395 р. Це забагато для життя одного князя, тому потім висувалася домка про двох Корятовичів – батька і сина чи навіть внука. Насправді ж, Базилович надто довірився своїм польським джерелам, у яких сильно переплутано хронологію. Стрийковський, а за ним і Коялович, пишучи про середину XIV ст., змістили дати на 31 рік назад. Наприклад, пишучи про битву на річці Синя Вода 1362 р., яка знаменувала собою визволення українських земель від татаро-монголів, вони датували її 1331 р. Отже, якщо справді було аж два приходи Корятовича на Закарпаття, то перший слід датувати 1370 роком (1339 плюс 31).

На перший том одразу ж відгукнувся дипломат Швартнер, видавши 1802 р. книжку "Вступ у дипломатичні справи". Він заявив, що Базилович вів чесну боротьбу з Бат'яні без найменшого наміру голосливо кричати про перемогу. Така двозначна оцінка підтовхнула Базиловича до написання другого тому. Він містив велику колекцію документів, необхідних для розуміння останнього розділу першого тому, зокрема про канонізацію єпархії і утвердження духовної семінарії. Якщо в першому тому, на думку Ю.Жатковича, автор "прагнув на основі зовнішніх, формальних ознак довести достовірність установчої грамоти Корятовича і підробку грамоти Корвіна, то в другому тому, натхненний відгуком Швартнера, намагається показати, вдаючись до внутрішньої критики грамоти Корятовича (її форми, палеографічних особливостей тощо), що вона є справжньою, а не фальсифікованою".

У другому тому спершу викладено давню історію слов"ян зчисленнями посиланнями на першоджерела й істориків, в тому числі на київське літописання. З останнім автор, імовірно, був знайомий через працю німецького історика А.Шльоцера "Нестор". Зокрема, Базилович навів великий літописний переказ про апостола Андрія і його проповідь на Дніпрі. Тут же зга-

дано Рюрика, Ігоря, Ольгу, Святослава. Ім"я Русі автор виводить від слова зі значенням "вода", "річка", слов"ян – від "слави", ругенів – від грецького слова "рітенос",

тобто "вільний". Те, що в другому тому автор повернувся до давніх слов"ян, В.Пронін пояснив тактичними міркуваннями. Щоб приспати пильність цензури, Базилович спеціально сховав ці найбільш неприємні для властей міркування посеред праці.

Завершення четвертої і вся п"ята частина присвячена реформам імператриці Марії-Терезії, їхнім впливам на церковне життя краю. Тут яскраво змальовано диспут між мукачівським владикою І.Брадачем і егерським єпископом К.Естергазі з приводу виокремлення мукачівської дієцезії в окрему одиницю. У шостій частині наведено статистичні дані про єпархію, що мала тоді 740 парафій, вказано імена парохів, зокрема в Ужгороді тоді служив Іван Ляхович. У додатках до тому наведено ще кілька документів.

Автор довів виклад історії Мукачівського монастиря та цілої єпархії до 1798 р. Він наводить 125 грамот і рескриптів угорських королів, папські булли, розпорядження єпископів.

На думку Д.Данилюка, головне в цьому тому, що автор розглядає "давню історію закарпатських русинів не ізольовано, не як окремишнього народу", а на фоні всієї Київської Русі. Водночас вже наприкінці XVIII ст. Базилович чітко виділяв три окремі східнослов"янські народи – Московію або Росію, Білорусію і Україну (Ukrainaе). В останній він виділяв окремі регіони – Галичину, Поділля, Покуття. Отже, Базилович відчував цілісність України, незважаючи на те, що названі регіони в ті часи належали різним державам. Сам же термін Україна він вживає ще при описі подій XIII ст. - цілком у відповідності з нашими літописами.

Працю Базиловича дуже високо оцінено як українськими, так і зарубіжними фахівцями. Уже кошицький вчитель і окружний прокурор Ігнацій Готциг писав: "Шанувальники історії будуть вдячні тобі за таку кількість опублікованих документів, ці матеріали дають підстави до ґрунтовніших досліджень. Нехай Бог дасть, аби за його прикладом усі так добре розумілися в руському народі в часи його становлення". С.Фенцик писав, що без цієї історії країни "нічого не знали б про своїх предків, а давня історія їхньої Мукачівської єпархії зосталася б для них невідомою".

А.Пекар відзначив, що Базилович відкрив "очі багатьом закарпатським діячам на те, що вони народ, який має свою історію, повну геройських подвигів і змагань,... авторитетно заговорив про національне, релігійне і культурне спілкування Закарпаття з іншими українськими землями, його книга чимало причинила-

ся до піднесення національної свідомості закарпатських українців і стала для них успішним засобом у боротьбі проти насильницької мадяризації, яка незабаром прийшла".

Академік М.Возняк писав, що Базилович, задумавши дати історію одного монастиря, "глянув на справу ширше й заговорив про культурну злуку Надтисянщини з іншими українськими землями. Тому це писання Базиловича, будучи першим науковим історичним твором, мало zarazом велике значення для розвитку національної свідомості серед українців Надтисянщини". Подібно висловився чех Ф.Тихий: "Базилович вказав на те, що підкарпатські русини суть синами славного роду руського, що історія русинів сягає за Карпати в славу давнину князівств руських".

Водночас твір не можна ідеалізувати. Ю.Жаткович сказав про Базиловича: "Наскільки добросовісно ним був зібраний матеріал, настільки однобічно ним опрацьований, причому з великою мірою сумнівів з боку самого автора". А.Пекар присвятив цілу статтю окремим помилкам Базиловича.

Досі з цієї праці перекладено з латини на українську і опубліковано в місцевій періодиці (часопис "Карпатський край") лише невеличкий уривок, тому монографія Д.Данилюка на сьогодні є головним джерелом конкретних відомостей про неї, в тому числі – унікальних цитат. Разом з тим Д.Данилюк слушно підкреслює, що окремі наведені документи і висновки до них потребують критичного підходу, як-от знаменита грамота Корятювича 1360 р. Широко охарактеризовано і роль праці Й.Базиловича у подальшому розвитку історичної думки на Закарпатті.

Постать І.Орлая дещо випадає з цього ряду, бо він творив не так в рідному краї, як у Петербурзі, але саме він став відкривачем нашої землі для російського читача (в тому числі дуже вископоставлених) і для російських істориків. Якщо він десь перебільшував і передавав кулі меду, то робив це задля піднесення власного наряду, аби бажане врешті-решт стало дійсним. Саме І.Орлай сприяв переїзду цілої когорти наших науковців і початку їхньої кар'єри у Російській імперії, особливо на її українських землях. Тому тривалий інтерес автора саме до І. Орлая не випадковий. Це була одна з ключових постатей в історії закарпатської і не тільки закарпатської інтелігенції. Виїхавши ще 1791 р. до Росії, він зумів там створити своїм землякам виняткову репутацію. У рецензованій монографії наводиться думка міністра О.Голіцина (явно вкладе на у його вуха І.Орлаєм): "Один народ, від якого можна бажати нам вчених, є карпатороси". Саме Орлай відкрив дорогу і особисто сприяв багатьом закарпатцям, котрі згодом проявили себе в Російській імперії, зокрема на її українських

землях. Загальновідомо, що вихованцем Орлая був Гоголь, а учнем одного з Орлаєвих учнів – К.Ушинський. Проте шлях Орлая до сучасного читача був особливо тяжким. За життя він не видав жодної книжки – тільки журнальні статті. По смерті вони практично не перевидавалися. У бібліотеці УжНУ є тільки одна з його праць (власне – доповідна записка). Не кращою є ситуація й у інших книгозбірнях. Копії статей для репринтного видання професор отримав лише з фондів Бібліотеки ім. Вернадського НАН України, та й то там їх ледве видали через погану збереженість відповідних журналів. Таким чином, Орлай нині стає доступнішим для широкого читача, міцніше вводиться у контекст загальноукраїнської історіографії – працями "История о карпато-россах" та "О Юго-Западной Руси". Багато чого про нашу історію уперше було сказано саме Орлаєм, а надалі тільки повторювалося його численними послідовниками. Додаток містить документи про життя і діяльність просвітителя, ґрунтовний науковий апарат.

Фігура Ю.Венеліна і досі лишається багато в чому загадковою, тому Д.Данилюк намагається додати свої окремі штрихи до цього портрету. На сьогодні Ю.Венелін потребує перш за все повного видання своєї багатой спадщини – історичної, етнографічної, педагогічної, котрої є мінімум на один товстезний том. Досі тривають суперечки, чого більше було у його поглядах – москвофільства чи українофільства (він автор праці про успадкування традицій Київської Русі "северянами" і "южанами"). Д.Данилюк схиляється до другого і аргументовано переконує читача в цьому.

Зі сторінок монографії постає непересічна постать історика XIX ст. Він гаряче любив своїх земляків, але мусив тікати з рідного краю. Його цінували московські інтелектуали, але помер він у злиднях. Був одним із засновників російської славістики, але офіційна Росія, хоч і претендувала на роль проводиря всіх слов'ян, так і не пригріла скромного вченого. Багато епізодів його життя досі нез'ясовано. Та й праці самого Венеліна вже майже століття не видавалися (крім невеличких уривків у хрестоматіях). Лише 1991 р. "Новини Закарпаття" передрукували одну статтю. 1989 р. університетська бібліотека видала його бібліографічний покажчик, що добре прислужився науковцям, але носить все ж попередній характер, багато про що мовчить. За життя Венелін публікувався у добром десяткові російських журналів. По ньому лишився величезний архів, який частково зберігається у Москві, частково у Бібліотеці Академії наук України. Більшість праць опубліковано вже посмертно. Окрім статей з богаристики, Венелін мав чимало праць про інші слов'янські і сусідні з ними народи. Саме він першим увів в широкий обіг термін "Сло-

венія" у значенні територія словенців. У праці "Окружні жителі Балтійського моря, тобто лети і слов'яни" він розглянув майже забуту історію прибалтійських слов'ян, а також литовців. Згодом ці зацікавлення успадкував історик М.Костомаров, який навіть вважав слов'ян литовським. Окремі праці присвячено готам і аварам, навали яких свого часу прокотилися через Закарпаття. До речі, і цей термін щодо нашої землі активно використовувався великим краєзнавцем, серед його праць є така: "Про піснюлюбів слов'ян закарпатських". До закарпатських слов'ян він відносив основний етнос Угорської Русі, який отожднював з малоросами або південноросами, атакою словаків, мораван, чехів.

Ю.Венеліна дуже хвилювала проблема витоків нашої державності і духовності. Він гостро воював проти норманської теорії, за якою державу русичам створили скандинави. Проти цього спрямовано праці "Скандинавоманія", "Повідомлення проварягів арабських авторів", "Про перше і друге нашестя завислянських слов'ян на Русь". Венелін вживав термін "український" і в найчорнішу пору царської реакції). Загалом українська свідомість у Гуци була дуже сильною. У програмному нарисі "О споре между южанами и северянами насчет их россизма", він палко доводив, що право зватися росами, виступати спадкоємцями Київської Русі належить переважно українцям. Чимало праць присвячено етнографії і фольклору: "Про давні житла руського народу", "Про джерело народної поезії". Немало й досі зостається в рукописах. Це дуже цікаві "Подорожний щоденник" і "Путьові записки", "Топографічний огляд Дунайської долини", статті "Критичний розбір історії М.Карамзіна про Дмитра Самозванця", "Дещо про етнографічну номенклатуру", "Про давніх слов'ян", Саме Д.Данилюку належить заслуга повернення бодай частини цих праць сучасному читачеві.

Найбільше ж місця у монографії Д.Данилюка приділено М.Лучкаю, чий 220-річний ювілей теж припадає на цей листопад. До даної дати Д.Данилюк готує відповідну наукову конференцію. Ця постать цілком заслуговує на те, оскільки є автором своєрідного історіографічного епосу "Історія карпатських русинів", де тісно, переплелися, як і в Гомера, історичні реалії з красивими міфами. Це була романтична юність нашої історіографії з її молодечим максималізмом, безкомпромісністю, полемічним запалом, громадам фактів, нестримним прагненням розбудувати свій, ні на що не схожий світ. На жаль, започатковане ще 2000 р. видання шеститомника вже багато літ гальмує на останньому томі. Сподіваємося, що ювілей стане нагодою для зрушення справи з мертвої точки. Шеститомна "Історія карпатських русинів" містить 1437 великих рукописних

сторінок, над нею втор працював усе життя. Чистовий варіант рукопису було підготовано для видання у Кошицях 1843 р., ці дані позначено на титульному аркуші. Проте через смерть автора книга не побачила світ. Єпархіальна консисторія ухвалила розпродати рукописи свого священика, аби сплатити борги його кредиторам. А все ж один примірник "Історії" залишався в єпархіальній бібліотеці. Він то зникав звідти, то з'являвся знову, аж поки 1962 р. за посередництва Ю. Сака і Я. Штернберга не був придбаний в якогось студента для бібліотеки УжДУ.

Вичитування і переклад рукопису з латини на українську зайняв багато років. Лише 1983 р. він почав публікуватися в "Науковому збірнику Свидницького музею", що на Пряшівщині. Проте на Закарпаття це видання потрапило в обмеженій кількості. Уривки з нього друкувалися в газеті "Молодь Закарпаття". Нині ж в Ужгороді вже видано перші п'ять томів М.Лучкаю і готується до друку шостий. Не зайвим був би в останньому томі і прикінцевий бібліографічний опис джерел, на які посиляється М. Лучкаю.

Монографія Д.Данилюка завершується аналізом історичних поглядів О.Духновича. на цих сторінках видатний громадсько-політичний діяч, конспіратор і скандаліст постає у дещо незвичному ракурсі вдумливого інтерпретатора історичних документів, котрий інколи суто інтуїтивним шляхом приходив до несподіваних висновків. 1846 р. він завершив "Історію Пряшівської єпархії", а 1847 р. почав "Біографію Василя Поповича", водночас пише етнографічну розвідку "О народах крайнянских". Наприкінці сорокових він почав працювати над книгою "Истинная история карпато-россов". За оцінкою його біографа О.Рудловчак, це була перша історія закарпатських українців, укладена на місцевому ґрунті руською мовою. Одночасно О.Духнович виступає як юрист. 1847 р. у Пряшеві виходить укладений ним "Корпус канонічних законів" у двох томах. Наступного року він закінчує "Статут Пряшівської єпархії", який зараз зберігається у Львові. Наведені Д.Данилюком факти переконливо підтверджують характеристику А.Волошина: "Духнович засіяв нам звіздою своєї письменницької праці тоді, коли починався час бистрого і опаснішого упадку нашої народної життя, коли стали пропадати всі скарби руського самосознання. Духновичова поезія подавала русинам ін'єкції в часах майже смертельної летаргії, його сильний голос будив нас в ночах найглибшого нашого народного сну".

У додатках до монографії подано репринтним відтворенням сім праць наших істориків, а також добірку архівних документів про підготовку подорожі Ю.Венеліна до Болгарії.

Практично усі вони і були введені Д.Данилюком до широкого обігу – у його попередніх книжкових публікаціях. Зараз це зібрано до купи і становить собою зародок майбутньої хрестоматії з історії історичної думки на Закарпатті. А саме на 164 сторінках подано дві праці І.Орлая (“Історія о Карпато-Росах”, “О Юго-Западной Русии”), лист І.Фогорашія-Бережаніна до І.Орлая, опублікований останнім у російській періодиці, дві праці Ю.Венеліна (“Мысли об истории вообще и русской в частности”, “Об источнике народной поэзии вообще и о южно-русской в особенности”), а також дві праці О.Духновича (“Истинная история Карпато-Россов или Унгорских Русинов”, “О народах крайнянских или карпатороссах угорских”). Тут відтворено сторінки журналу “Северный вестник” та інших старих збірників, де вперше і востаннє друкувалися праці наших будителів. Та незважаючи на давні шрифти текст сприймається як цілком сучасний, адже головна ідея цілої збірки – невідривність закарпатської історії від долі інших українських земель по той бік Карпат.

Звісно, творчість усіх названих авторів відображає собою ще переднауковий період розвитку крайової історіографії – перехідний від

класичного літописання до науки у строгому розумінні слова. У кожного багато публіцистичності, над кожним сильно тяжіє лоба дня, велику роль відіграє орієнтація на полеміку, а не самостійно поставлені дослідницькі завдання. Але без цих студій не було би і подальшого етапу вже академічної історіографії. Більш того, мало в якій іншій області сучасної України, був у ці півстоліття такий потужний сплеск історичної думки. Усе це переконливо продемонстрував Д.Данилюк. Він далеко не закрив тему, багато питань тільки поставлено і чекає на свої майбутні відповіді. Монографія відкрита у майбутнє. Д.Данилюк переконливо доводить, що без праць місцевих істориків минулого українська історіографія буде принципово неповною. Загальні курси історії України, які читаються на всіх факультетах і відділеннях обов’язково включають значну частину конкретного матеріалу з історії Закарпаття. Одне з практичних занять на всіх факультетах присвячується закарпатським будителям. Для істфаку ж, крім того читається цілий ряд спеціальних курсів краєзнавчої спрямованості, зокрема сам Д.Данилюк викладає предмет історичного краєзнавства Закарпаття.

Федака С. Д. (Ужгород)

НОВА ПУБЛІКАЦІЯ ПРАЦЬ ВИЗНАЧНОГО ВЧЕНОГО

М.Ф. Сумцов. Дослідження з етнографії та історії культури Слобідської України (вибрані праці) / Упорядкування, підготовка тексту, передмова, післямова та примітки М.М. Красикова. – Харків: Видавництво «АТОС», 2008. – 558 с.; 30 с. іл. (Серія «Студії з фольклору та етнографії Слобожанщини». Випуск 3).

Уже доволі тривалий період Харківський обласний центр народної творчості здійснює серію перевидань фольклорно-етнографічних та історико-культурних матеріалів, які давно стали бібліографічними раритетами. Ця акція проходить у контексті реалізації державної програми про збереження нематеріальної культурної спадщини. У кінці минулого року у видавництві «АТОС» вийшла друком унікальна книга. Мова йде про збірник етнографічних та історико-краєзнавчих праць відомого вченого Миколи Федоровича Сумцова (1854-1922). Презентована публікація представляє увазі читача рідкісні тексти, які востаннє побачили світ на початку минулого століття.

Структура видання: вступна та прикінцева статті упорядника – відомого вченого з Харкова М.М. Красикова; власне праці М.Ф. Сумцова; примітки до текстів; ілюстрації (50 фотографій).

Відкриває збірник стаття упорядника – «Вдячний син Слобожанщини». Вона аналізує життя та творчість М.Ф. Сумцова – етнографа,

літературознавця, музеєзнавця, мистецтвознавця, історика культури, громадського та освітнього діяча. Перед нами постає особистість вченого міжнародного рівня та визнання: професор Харківського університету М.Ф. Сумцов був академіком Української Академії наук, членом Чеської (Празької) Академії наук та мистецтва, членом-кореспондентом Петербурзької академії наук. Серед його відзнак найвища нагорода Імператорського Російського географічного товариства – велика золота медаль, яку він отримав у 1916 році. Опублікований науковий доробок вченого налічує не менше 1544 позицій. Микола Федорович Сумцов є автором значної кількості статей-гасел по «малорусской и юго-славянской этнографии и словесности», які вміщено в найбільш поважній енциклопедії Росії тих часів – Ефрона та Брокгауза (ст. 25). Відомий він також як один із фундаторів Етнографічного музею при Харківському університеті, який вже у рік заснування (1905) містив 1490 експонатів матеріальної культури слобожан та їх найближчих сусідів.